

DOI 10.37491/UNZ.87.2
УДК 347.659.1:347.921

Надія БОНДАРЕНКО-ЗЕЛІНСЬКА¹,
Марина БОРИСЛАВСЬКА²,
Оксана ТРАЧ³

ПРОЦЕСУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Дослідження має на меті аналіз процесуальних аспектів визнання спадщини відумерлою, насамперед — змісту заяви про визнання спадщини відмерлою, особливостей подання її до суду (включно питання підсудності) та наявності умов для відкриття провадження у справі. Встановлено, що обов'язковим елементом юридичного складу, який повинен бути наявним на момент звернення заявника з належним чином оформленою заявою до суду, є завершення однорічного строку з моменту відкриття спадщини. Проаналізовано особливості визначення місця відкриття спадщини у випадку, якщо останнім місцем проживання спадкодавця була територія іншої країни або тимчасово окуповані території України. Доведена необхідність поширення на справи про визнання спадщини відумерлою правил виключної підсудності та внесення відповідних змін у цивільне процесуальне законодавство. Обґрунтовано необхідність надання суду повноважень щодо витребування з Єдиного державного демографічного ре-

¹ кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, flaming_n@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0002-8570-6920>.

² кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, marina3mak@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-9389-2914>.

³ кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, oksana77trach@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0003-3944-7056>.

естру інформації, необхідної для здійснення правосуддя. Запропоновано передбачити в законодавстві України можливості по наданню інформації з Єдиного державного демографічного реєстру на безоплатній основі. Право на доступ до інформації із зазначеного реєстру повинно гарантуватися заявникам у справах щодо визнання спадщини відумерлою. Серед таких осіб повинні бути як органи місцевого самоврядування, так і інші заявники. Встановлено, що подібна інформація необхідна для встановлення та розшуку можливих спадкоємців, від чого залежить і зміст прийнятого судом рішення у справі про визнання спадщини відумерлою. Досліджено питання інформування кредиторів спадкодавця щодо власників майна, яке визнано відумерлою спадщиною у випадку набуття такого майна декількома територіальними громадами. Доведено необхідність звільнення від сплати судового збору за подання заяви про визнання спадщини відумерлою всіх заявників у досліджуваній категорії справ у всіх судових інстанціях. Проаналізовано правові наслідки подання заяви про визнання спадщини відумерлою до спливу строку тривалістю один рік з часу відкриття спадщини та після спливу такого строку. Встановлено, що зміст рішення суду у справі про визнання спадщини відумерлою залежить від підтвердженого доказами факту відсутності спадкоємців або неприйняття ними спадщини. Відсутність подібної інформації перешкоджає задоволенню заяви про визнання спадщини відумерлою.

Ключові слова: спадщина, спадкодавець, спадкоємець, спадкове право, відумерлість спадщини, відумерла спадщина, заявник, територіальна громада, орган місцевого самоврядування, визнання спадщини відумерлою, цивільні процесуальні правовідносини, заява, окреме провадження.

Під час визначення долі спадщини поспіх недоречний
(Оксана Трач)

«Притчею во язицех» є спадщина, яка залишається після смерті фізичної особи, та ті баталії, які подекуди розвертаються навколо неї між родичами. Після подібних війн відносини між ними часто втрачаються назавжди. Причому статус, матеріальне становище, загальновідомість цих персон не стає перепоною у боротьбі за спадщину. І які ще тільки факти одне про одного не виносять назгаль учасники таких спадкових спорів!? А часом ще й відкриваються дані про подвійне життя самого спадкодавця (ще одна сім'я, нові потенційні спадкоємці, приховані статки)! Він може виявитися тим ще Корейком⁴! Але бувають і діаметрально протилежні ситуації, так би мовити, — повний «штиль», коли майно померлого залишається неуспадкованим, і постає питання про визнання його відумерлою спадщиною. Як

⁴ Олександр Іванович Корейко — підпільний мільйонер, що накопичив величезні статки, але змушений приховувати своє багатство. Один з центральних персонажів сатиричного роману Іллі Ільфа та Євгена Петрова «Золоте теля» (1931).

вбачається із змісту чинного цивільного законодавства, фактами, необхідними для цього, є наявність належного суб'єкта права на звернення до суду та існування таких фактів-передумов, як: відкриття спадщини, наявність спадкової маси, поінформованість можливих спадкоємців та відсутність спадкування/неприйняття спадщини.

Проте навіть і їх сукупності є недостатньо для визнання спадщини відумерлою. Відповідно до ст. 1277 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) потребується відповідна підстава, якою є **заява**, подана до суду, розглянута та задоволена ним.

У свою чергу, в Цивільному процесуальному кодексі України (далі — ЦПК України) в гл. 9 розд. IV мало б бути визначено детальні вимоги до такого процесуального документа, порядок його пред'явлення та розгляду судом. Утім, як і для більшості безспірних вимог, що є предметом розгляду в порядку окремого провадження, ті п'ять статей, що присвячені визнанню спадщини відумерлою (ст.ст. 334–338 ЦПК України), лише у загальних рисах окреслюють порядок судочинства по цій категорії справ. Така ситуація обумовлена певними об'єктивними чинниками. По-перше, «новизна» інституту відумерлої спадщини в українському законодавстві потребує накопичення певного досвіду для формулювання будь-яких пропозицій щодо вдосконалення процесуальної процедури. А, по-друге, статистичні дані свідчать про те, що суди першої інстанції тільки за 2020 рік розглянули 981 справу цієї категорії, із них — 785 справ із ухваленням рішення (в тому числі із задоволенням заяви — 683), 188 справ із залишенням заяви без розгляду, 5 — із закриття провадження у справі [1]. Тобто статистика розгляду судом таких справ показує їх достатню поширеність.

Водночас матеріали судової практики вказують на те, що суди подекуди задовольняють заяви про визнання спадщини відумерлою й за відсутності відповідних підстав для цього. Серед подібних прогалин є такі: не витребується інформація щодо спадкової справи, а в разі її наявності не досліджується зміст спадкової справи [2], не перевіряється наявність у спадкодавця спадкоємців, не з'ясовується питання про фактичне прийняття ними спадщини, не вирішується питання про їх залучення до розгляду справи [3; 4; 5; 6], справа розглядається на підставі неналежних, недопустимих доказів (наприклад, з інформаційної довідки зі Спадкового реєстру не можна однозначно встановити, щодо якої особи надані відомості, прізвище, ім'я та по батькові спадкодавця зазначені з пропуском букв) [7].

Певний відсоток рішень судів першої інстанції про визнання спадщини відумерлою скасовується у зв'язку із неправильним застосуванням положень матеріального закону, які не регламентують спірні правовідносини (у тому числі застосовуються положення ЦК України замість чинного на час відкриття спадщини Цивільного кодексу Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі — ЦК УРСР)) [8; 9; 10].

Узагальнення вищевказаних та інших проблем правозастосування у таких справах може стати основою для відповідного удосконалення цивільного процесуального законодавства.

У юридичній доктрині щодо питання визнання спадщини відумерлою існує значна кількість напрацювань представників науки цивільного

та цивільного процесуального права таких авторів, як С. С. Бичкова, І. В. Болокан, Т. В. Бондар, Н. Я. Борсук, Т. В. Волинець, Р. Ф. Гонгало, Ю. О. Заїка, В. М. Котухова, О. Є. Кухарев, Д. В. Кушнерук, Р. Б. Логвін, В. Н. Огнев, О. О. Пушкарьов, В. В. Ровний, О. В. Розгон, Є. О. Рябоконт, Н. Б. Солтис, Г. О. Світлична, І. Я. Федорич, Є. В. Фесенко, Є. І. Фурса, С. Я. Фурса, Б. Л. Хаскельберг, Г. В. Чурпіта, О. В. Шведкова, М. М. Ясинок та інші. Проте саме процесуальні аспекти визнання спадщини відумерлою залишаються найменш дослідженими та найбільш неоднозначними. Зокрема, досі численні дискусії викликають питання щодо визначення територіальної юрисдикції судів, уповноважених вирішувати відповідні питання; розмежування процесуальних проваджень, у порядку яких повинні вирішуватися різні питання, пов'язані з визнанням спадщини відумерлою; про підставність закріпленого в ЦПК України положення про відмову суду в прийнятті заяви, поданої до закінчення одного року з часу відкриття спадщини; про правовий механізм повернення «відумерлої спадщини» законним спадкоємцям у разі їх виявлення тощо; а також низки інших проблем правозастосування.

Це обумовлює необхідність більш ґрунтовного дослідження проблематики саме процесуальних аспектів визнання спадщини відумерлою.

Як вбачається зі змісту положення ч. 3 ст. 294 ЦПК України, заява у справі окремого провадження повинна подаватися з додержанням тих самих вимог, що висуваються до пред'явлення позовної заяви, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду та із врахуванням особливостей розгляду відповідних справ, встановлених розд. IV ЦПК України «Окреме провадження».

До *особливостей заяв про відкриття провадження у справах про визнання спадщини відумерлою* слід віднести передбачені ст. 335 ЦПК України вимоги щодо зазначення в її змісті відомостей про:

- час і місце відкриття спадщини;
- майно, що становить спадщину;
- докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю;
- відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, їх усунення від права на спадкування, про неприйняття ними спадщини або про відмову від її прийняття.

Інакше кажучи, заява про визнання спадщини відумерлою повинна подаватися до суду в письмовій формі, бути підписаною заявником (його представником) або, якщо для цього є підстави, — правозахисником⁵.

При цьому така заява повинна містити *такі відомості*:

1. *Найменування суду першої інстанції, якому вона адресована.* За загальним правилом, заява про визнання спадщини відумерлою подається

⁵ Правозахисниками називаємо орган або особу, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи. До таких суб'єктів відповідно до ст. 56 ЦПК України у випадках, передбачених законом, можуть належати органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, Національне агентство з питань запобігання корупції тощо.

до суду за місцем відкриття спадщини⁶ або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини (ст. 334 ЦПК України). Тож, на перший погляд, суд, якому повинна бути адресована заява, визначити достатньо просто, але якщо згадати про численні дискусії, що точаться серед науковців та практиків стосовно того, що слід розуміти під поняттям «місце відкриття спадщини» [11, с. 132], то завдання правильного визначення підсудності перстає здаватися елементарним.

Так, за правилом ст. 1221 ЦК України, місцем відкриття спадщини є останнє місце проживання померлої особи (спадкодавця). Як правильно зазначають окремі науковці, якщо зі з'ясуванням постійного місця проживання такої особи проблем майже не виникає, то вони постають, коли мова йде про визначення «останнього місця проживання», яким часто може бути місце переважного чи тимчасового перебування особи (таке, як готель або гуртожиток) і в якому, як правило, немає дійсно цінних речей спадкодавця [11, с. 132].

Ще складніша ситуація, якщо таким місцем є територія іншої країни або тимчасово окуповані території (далі — ТОТ) [12].

У першому випадку, незалежно від того, чи був спадкодавець резидентом України [13], чи ні, тільки доля нерухомого майна і майна, яке підлягає державній реєстрації в Україні, регулюється законодавством України (ст. 71 *Закону України «Про міжнародне приватне право», п. 2. 2 Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних з вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину і свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя, схвалені рішенням*) [14; 15]. Тобто таким буде визнаватися місце знаходження майна або його основної частини. Щодо інших прав, які входять у спадщину, то місце відкриття визначатиметься законодавством іноземної держави, в якій було останнє місце проживання спадкодавця (ст. 70 *Закону України «Про міжнародне приватне право»*) [14].

У другому випадку (останнє місце проживання спадкодавця знаходиться на ТОТ) місце відкриття спадщини встановлюється за місцем подання першої заяви, яка містить волевиявлення заінтересованих осіб щодо спадкового майна (спадкоємців, кредиторів, виконавців заповіту тощо) (ст. 11 *Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованих територіях України»*) [16; 17], яке може бути суттєвим чином територіально віддаленим від ТОТ.

Такі правила навряд чи можна визнати прийнятними, особливо коли потрібно вирішити питання про визнання такої спадщини відумерлою.

⁶ Значення місця відкриття спадщини полягає у тому, що:

- 1) за місцем відкриття спадщини нотаріус відкриває спадкову справу;
- 2) за місцем відкриття спадщини спадкоємці подають до нотаріальної контори заяви про прийняття спадщини (відмову від прийняття спадщини), а нотаріальні контори видають спадкоємцям свідоцтва про право на спадщину;
- 3) нотаріус (нотаріальна контора) за місцем відкриття спадщини вживає заходів до охорони спадкового майна;
- 4) за місцем відкриття спадщини кредитори спадкодавця пред'являють претензії до спадкоємців.

На нашу думку, для досліджуваної категорії справ, зважаючи на мету, з якою спадщина визнається відумерлою [18], підсудність не правильно визначати за правилами, встановленими ст. 1221 ЦК України, за якою місцем відкриття спадщини зазвичай є останнє місце проживання спадкодавця, і тільки коли воно невідоме, враховується місцезнаходження майна (його основна частина). На нашу думку, доречніше керуватися правилами ч.ч. 1, 3 ст. 30 ЦПК України, що регламентують виключну підсудність для справ із приводу нерухомого майна та вимог кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями. У такому випадку заява подається до суду за місцезнаходженням майна (його основної частини), а у випадку, коли питання про відумерлість виникає щодо декількох об'єктів нерухомого майна, то підсудність повинна визначатися за місцезнаходженням того об'єкта, вартість якого є вищою.

Наразі ж згідно з чинним законодавством України вищевказані проблеми визначення місця відкриття спадщини вирішуються нотаріусами та суддями, адже нотаріус повинен з'ясувати місце відкриття спадщини під час вирішення питання про видачу свідоцтва про право на спадщину та перед вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна. Якщо ж він не може це зробити у зв'язку з відсутністю документів, що підтверджують відповідний факт, то встановлення місця відкриття спадщини здійснюється у судовому порядку (п. 2.2, 2.3. гл. 9; п. 1 гл. 10 *Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України*) [19]. Якщо заявник помилиться у визначенні суду, якому адресується заява, така помилка лише відтягне строки розгляду питання щодо визнання спадщини відумерлою, але не перешкодить цьому. Відповідно до положення ч. 9 ст. 187 ЦПК України, якщо буде встановлено, що справа не належить до територіальної юрисдикції (підсудності) конкретного суду, останній зобов'язаний сам надіслати справу за підсудністю в порядку, встановленому у ст. 31 ЦПК України.

2. Повне найменування і місцезнаходження (для юридичних осіб або органу місцевого самоврядування (далі — ОМС)) або прізвище, ім'я, по батькові і місце проживання чи перебування⁷ (для фізичних осіб) заявника та заінтересованих осіб, а також (якщо такою інформацією володіє заявник) поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер, серію паспорта для громадян України, відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси, адреси електронної пошти.

Варто звернути увагу на те, що у випадку визнання спадщини відумерлою претендувати на право власності на неї може декілька територіальних громад (далі — ТГ). Причому, на відміну від спадкування, при розподілі між такими суб'єктами спадщини пріоритетним є місцезнаходження майна, що входить до спадкової маси. Отже, різні ТГ можуть отримати не-

⁷ Зауважимо, що під час зазначення реквізитів нотаріуса як заінтересованої особи, на нашу думку, прийнятним є зазначення адреси його робочого місця (нотаріальної контори), а не місця реєстрації останнього.

рівні по вартості частини спадщини. Відповідно спадковий пасив розподіляється між ними пропорційно до вартості відумерлого майна, набутого у власність кожною з них (ч. 4 ст. 1277 ЦК України).

Тож у випадку подання кількома ТГ спільної заяви про визнання спадщини відумерлою, в ній повинно бути зазначено відповідні відомості про кожен орган МС, що представляє відповідну ТГ.

3. Викладення обставин, якими заявник аргументує своє звернення із зазначенням доказів, що підтверджують зазначені обставини, зокрема: час та місце відкриття спадщини; майно, яке входить до спадщини; докази, які підтверджують приналежність вказаного майна спадкодавцю; відсутність спадкоємців за заповітом та за законом, їх усунення від спадкування, неприйняття ними спадщини чи відмови від неї.

Час відкриття спадщини в заяві бути зазначається з посиланням на документ, що підтверджує час/факт смерті спадкодавця, наприклад: лікарське свідоцтво про смерть, фельдшерська довідка про смерть, висновок експерта [20], свідоцтво органу державної реєстрації актів цивільного стану (далі — ДРАЦСу) про смерть спадкодавця, витяг з Державного реєстру актів цивільного стану громадян (далі — Держреєстр АЦС) про реєстрацією смерті спадкодавця [21; 22] або на рішення суду про оголошення особи померлою (ч. 2 ст. 1220 ЦК України).

Щодо складу спадщини, то слід вказати, що за своїм складом та обсягом спадщина не повною мірою збігається з майном спадкодавця на момент смерті і тим більше не тотожна сукупності всіх прав та обов'язків останнього. Відповідно, вказуючи в заяві про наявність спадщини, ОМС чи інші заявники можуть орієнтуватися тільки на ті права та обов'язки, що належали спадкодавцеві на момент відкриття спадщини і не припинилися внаслідок його смерті, належним чином оформлені та щодо яких можна отримати інформацію [23, с. 49–50].

Якщо заявник стверджує, що спадкоємців за законом і за заповітом немає, то для визнання спадщини відумерлою йому потрібно довести, що відсутні фізичні особи-потенційні спадкоємці, які були живими на час відкриття спадщини; фізичні особи-потенційні спадкоємці, що були зачаті за життя спадкодавця і народжені живими після відкриття спадщини; юридичні особи чи інші учасники цивільних правовідносин, які вказані в заповіті як спадкоємці.

Якщо спадкоємці є, то у відповідній заяві повинні зазначатися обставини та докази, що підтверджують неприйняття спадщини, відмову від її прийняття⁸; позбавлення заповідачем таких осіб права на спадкування (ч. 2 ст. 1235 ЦК України); усунення останніх від права на спадкування⁹; відсутність рішення суду про визначення для спадкоємця, який пропустив строк прийняття спадщини з поважної причини [26; 27], додаткового строку для подання ним заяви про прийняття спадщини. Цікавою в цьому

⁸ Слід окремо зауважити, що деякі спадкоємці вважаються такими, що прийняли спадщину, навіть якщо вони не подавали заяву про її прийняття (ст. 1268 ЦК України).

⁹ Щодо усунення від права на спадкування слід враховувати саме сукупність обставин. Наприклад, усунення особи від надання спадкодавцеві допомоги за можливості її надання, перебування спадкодавця в безпорадному стані, надання допомоги саме відповідачем [24; 25].

аспекті є справа № 638/1604/19-ц [28]. Згідно з нею через 3 роки після відкриття спадщини орган МС подав заяву про визнання спадщини відумерлою. Проте з'ясувалося, що проти цього заперечував чоловік, який стверджував, що проживав зі спадкодавцем на момент смерті однією сім'єю. Розгляд справ завершився аж у суді касаційної інстанції, який з'ясував, що оскільки подана вказаною особою заява про встановлення факту проживання однією сім'єю зі спадкодавицею залишено судом без розгляду, а інших доказів віднесення його до спадкоємців четвертої черги надано не було, то спадщину слід визнати відумерлою [28].

4. *Перелік документів та всіх наявних у заявника доказів*, що підтверджують обставини, на яких ґрунтується звернення до суду та які додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із заявою (за наявності) і якщо заявнику відомо — то зазначення осіб чи органів, у яких наявні оригінали письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви.

Зауважимо, що оскільки відповідно до норми ч. 2 ст. 294 ЦПК України у справах окремого провадження суд може за власною ініціативою витребувати необхідні докази, на нашу думку, заявникам необов'язково подавати докази, отримання яких потребує додаткових витрат, достатньо зазначити про них у заяві про визнання спадщини відумерлою. Особливо це є актуальним, якщо заявниками є кредитори спадкодавця та суміжні землевласники/землекористувачі, які порівняно з органами МС мають менше можливостей отримати відповідні докази. Так, наприклад, якщо спадкодавець за життя належним чином не оформив земельну ділянку або вона була набута у власність до 01 січня 2013 р., то з високою часткою ймовірності можна припустити, що права на неї не будуть зареєстровані у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, а свідоцтво чи державний акт про право власності на неї, найімовірніше, не можуть бути доступними суміжному землевласнику. Для фізичної особи отримати дублікат правовстановних документів на суміжну земельну ділянку як доказ того, що вона належала на праві власності або користування спадкодавцеві, є надзвичайно складною і фінансово затратною справою. Вбачається, що в такому випадку заявнику достатньо послатися на технічну документацію на власну земельну ділянку, в якій може бути зазначено окремі персональні дані власників/користувачів сусідніх ділянок, а витребувати дублікати релевантних правовстановних документів від відповідних органів державної влади чи органів МС повинен суд.

Щодо доказів *відсутності спадкоємців* за заповітом і за законом, або фактів їх усунення від права на спадкування, *неприйняття* ними спадщини чи *відмови* від її прийняття, то тут, на нашу думку, децю інша ситуація. Так, суб'єкти, повноважні ініціювати провадження у справі про визнання спадщини відумерлою, мають право на безоплатне отримання відповідної інформації від нотаріусів та безпосередньо з Держреєстру АЦС (*Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України «Щодо порядку отримання інформації зі Спадкового реєстру органами МС для визнання спадщини відумерлою»*; п. 2 абз. 1, 7 п. 16, п. 19¹ *Постанови Кабінету Мініст-*

рів України (далі — КМУ) «Про затвердження Порядку ведення Держреєстру АЦС громадян») [21; 22], в якому поряд з реєстрацією смерті особи спадкодавця містяться відомості про її походження, шлюб, розірвання шлюбу, запис її батьком або матір'ю дитини (ст. 2, ч. 8 ст. 17 Закону України «Про ДРАЦСу») [29].

Відзначимо, що наразі законодавчо не визначено ані можливості заявників у досліджуваній категорії справ використовувати можливості Єдиного державного демографічного реєстру [23, с. 51–52] (далі — Держдекреєстр), ані повноваження суду щодо витребування відповідної інформації¹⁰. На нашу думку, з метою перевірки інформації про наявність/відсутність спадкоємців, на законодавчому рівні необхідно закріпити можливість суду та ініціаторів судового процесу у справах про визначення спадщини відумерлою отримувати інформацію з відповідного реєстру щодо померлої особи, чие майно залишилось неуспадкованим. Щоб уникнути можливих зловживань, вважаємо, що обов'язковою умовою для отримання відповідного доступу слід передбачити факт смерті особи, що повинен підтверджуватися відповідними документами.

5. Визначаючи документи, що додаються до позовної заяви (заяви), яким ініціюється судове провадження, законодавець у ч. 4 ст. 177 ЦПК України вказує на необхідність додавання доказів сплати судового збору або документів, що підтверджують підстави звільнення від такого обов'язку.

З цього приводу нагадаємо, що відповідно до положення п. 15¹ ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» за подання заяви про визнання спадщини відумерлою органи МС звільняються від сплати судового збору у всіх інстанціях. Зважаючи на суспільне значення питань, що вирішуються під час провадження у справах про визнання спадщини відумерлою [18, с. 71–73; 23, с. 40–41], вбачається, що від подібних судових витрат повинні бути звільнені й інші заявники в досліджуваній категорії справ¹¹. Відповідне положення повинно бути закріплене в законодавстві. Водночас вважаємо, що будь-які докази чи документи на підтвердження пільги щодо оплати судового збору подавати не потрібно, адже звільнення від нього по цій категорії справ повинно презюмуватися.

Також, безперечно, що для заяви про визнання спадщини відумерлою є актуальною вимога ст. 177 ЦПК України щодо необхідності подання копії заяви та копії всіх документів, що додаються до неї, відповідно до кількості заінтересованих осіб.

¹⁰ ЦПК України передбачає повноваження суду отримувати з цього реєстру лише інформацію про учасників справи (п. 1 ч. 5 ст. 8, ч. 7 ст. 165, ч. 8 ст. 187, ч. 4 ст. 212, п. 1 ч. 2 ст. 268 ЦПК України), а особа, яка померла, не є суб'єктом правовідносин про визнання спадщини відумерлою. Щодо інформації про інших осіб, то в ч. 7 ст. 16 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус», зазначено лише про можливість оскаржити до суду рішення про відмову у видачі документа.

¹¹ Відзначимо, що для уникнення можливих непорозумінь на практиці було б не зайвим закріпити відповідне положення нормативно.

Крім того, в разі пред'явлення заяви особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. А до заяви, підписаної представником заявника, повинна бути додана довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника¹².

Утім, пред'явлення належним чином оформленої заяви¹³ не є достатнім для виникнення судового процесу. Для настання передбачених процесуальним правом наслідків процесуальна дія (або бездіяльність) повинна не тільки реально мати місце, а й відповідати тим вимогам, які встановлені нормою процесуального права стосовно правової моделі цієї дії (бездіяльності) [30, с. 76, 77].

Так, як вбачається зі змісту ст. 336 ЦПК України, процесуальна дія щодо ініціювання провадження у справах про визнання спадщини відумерлою повинна бути елементом юридичного складу, другим елементом якого є факт завершення **строку** тривалістю в один рік, що починає свій перебіг у момент відкриття спадщини¹⁴.

У доктрині матеріального права вплив цього строку часто розглядається як самостійний юридичний факт, підстава/передумова виникнення процесуальних правовідносин щодо визнання спадщини відумерлою [31, с. 8, 10; 32, с. 89–92; 33, с. 61–100; 34, с. 239]. Але такий підхід вважаємо неправильним, зважаючи принаймні на ту обставину, що дотримання або недотримання такого строку саме по собі в досліджуваній категорії справ процесуальних наслідків не породжує¹⁵. Для виникнення правових наслідків перебіг часу так чи інакше повинен бути пов'язаний з волею людини або з певною конкретною обставиною¹⁶. Тому правильною є думка тих науковців, які вказують, що строк не завжди є самостійною підставою виникнення, зміни або припинення правовідносин [35], а елементом юридичного

¹² Слід зазначити, що ст. 58 ЦПК України «Участь у справі представника» міститься в розділі «Загальні положення». Чинна редакція ЦПК України від 03 жовтня 2017 р. відрізняється від попередньої редакції ЦПК України. У ч. 1 ст. 58 ЦПК України вказується, що через представника можуть діяти сторони, треті особи, а також особа, якій законом надано право звертатись до суду в інтересах інших осіб, й відсутня вказівка на заявників та заінтересованих осіб, які виступають учасниками справи окремого провадження. Ч. 2 ст. 58 ЦПК України вказує на те, що особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Отже, законодавець, застосовуючи термін «особа», що не є категорією цивільного процесуального права, не конкретизує його. У зв'язку із наведеним, вважаємо за необхідне доповнити ч. 1 ст. 58 ЦПК України вказівкою на те, що представників можуть мати заявники, заінтересовані особи.

¹³ Якщо відповідну заяву подано без додержання вимог, щодо форми та змісту до неї застосовуються правила ст. 185 ЦПК України про залишення позовної заяви без руху/повернення заяви.

¹⁴ Варто звернути увагу, що чинний ЦК України не містить граничного строку, протягом якого після спливу одного року має бути подана заява про визнання спадщини відумерлою.

¹⁵ Адже якщо, як це часто має місце на практиці, ОМС або інша уповноважена особа після спливу одного року не звернеться до суду, передбачений законом механізм визнання спадщини відумерлою просто не запрацює і спадщина залишатиметься неуспадковою.

¹⁶ Так, якщо через рік з моменту відкриття спадщини з'явиться спадкоємець і своїм вольовим рішенням ініціює судове провадження про надання йому додаткового строку для вступу в спадщину, а суд задовольнить відповідну вимогу, то наслідком спливу такого строку буде не визнання спадщини відумерлою, а продовження спадкових правовідносин.

складу зазвичай виступає вплив строку як подія [30, с. 74; 36, с. 845; 37, с. 40].

Інакше кажучи, завершення строку передбаченого ч. 2 ст. 1277 ЦК України є невід'ємним елементом юридичного складу, який повинен бути наявним на момент звернення заявника з належним чином оформленою заявою до суду. Без цього відповідна процесуальна дія не відповідатиме передбаченій процесуальним законом правовій моделі поведінки, необхідній для виникнення судового процесу.

Недивно, що процесуальний закон не допускає можливість відкриття провадження у випадку, якщо заяву про визнання спадщини відумерлою подано до закінчення одного року з часу відкриття спадщини (ст. 336 ЦПК України).

Не вдаючись у дискусію щодо того, чи є однорічний строк достатнім для того, щоб вирішувати питання про правову долю неуспадкованого майна і чи потрібен більш тривалий період [38; 11, с. 132], звернемо увагу на процесуальний аспект цього питання.

За правилом ст. 336 ЦПК України наслідком пред'явлення заяви про визнання спадщини відумерлою до спливу однорічного строку з часу відкриття спадщини є відмова суду у прийнятті заяви. Окремі автори взагалі вважають, що в даному випадку слід використовувати інститут відмови у відкритті провадження у справі [39, с. 10].

Утім, слід пам'ятати, що головний процесуальний наслідок відмови у відкритті провадження у справі (а за аналогією це стосується відмови у прийнятті заяви) полягає у тому, що в особи, якій відмовлено, у подальшому виникає правова перешкода щодо можливості повторного звернення до суду з такими ж самими безспірними вимогами. А позбавлення уповноважених осіб, які помилились у строках (ймовірно, навіть з об'єктивних причин), можливості в перспективі звернутися з тотожною заявою суперечить природі інституту визнання спадщини відумерлою.

Як нами зазначалось вище, пред'явлення заяви про визнання спадщини відумерлою до спливу строку, визначеного в ч. 2 ст. 1277 ЦК України, свідчить про дефектність юридичного складу і відсутність підстав для відкриття провадження у справі. Утім, вказані недоліки мають тимчасовий характер, адже з часом сама по собі юридична конструкція набуде необхідної правової моделі.

Зважаючи на це, доцільно застосувати до такої ситуації механізм повернення заяви, який не перешкоджає повторному зверненню до суду з тотожною заявою у випадку, якщо відпадуть обставини, що стали підставою для повернення заяви (ч.ч. 4–7 ст. 185 ЦПК України).

У випадку, якщо належним чином оформлену заяву подано правосуб'єктивним заявником до компетентного суду після завершення строку, передбаченого ч. 2 ст. 1277 ЦК України, такий суд повинен відкрити провадження у справі та здійснити підготовку справи до судового розгляду.

Відповідно до ч. 4 ст. 294 ЦПК України розгляд справ здійснюється з додержанням загальних правил, визначених ЦПК України. Водночас аналіз судової практики з цієї категорії справ дає можливість зробити висновок про те, що в процесуальних актах відсутня вказівка на те, з дотриманням

яких правил загального чи спрощеного провадження відбудатиметься розгляд заяви про визнання спадщини відумерлою. Суди, як правило, вказують на те, що розгляд справи відбудеться у відкритому судовому засіданні, оминаючи процесуальну форму підготовки справи до розгляду.

Якщо проаналізувати положення ЦПК України, присвячені питанням підготовки до судового розгляду цивільних справ загалом та справ про визнання спадщини відумерлою зокрема, то привертає до себе увагу недосконалість правового регулювання вказаного правового інституту. Це суттєво впливає на якість та ефективність здійснення правосуддя, оскільки недоліки правового регулювання підготовки призводять до численних порушень під час її проведення і, як наслідок — до скасування судових рішень, постановлених у цивільних справах [40, с. 32].

Процесуальний порядок провадження, врегульований гл. 9 розд. IV ЦПК України, взагалі не визначає особливостей стадії підготовки в досліджуваній категорії справ. Це зумовлює необхідність більш детально розглянути відповідне питання.

На відміну від позовного провадження, підготовка більшості справ окремого провадження здійснюється у формі одноосібної діяльності судді без проведення підготовчого судового засідання [41, с. 80–86]. Відповідно часто це створює труднощі щодо застосування процесуального законодавства. Це пов'язано, насамперед, з відсутністю спору про право по цій категорії справ, а отже — з відсутністю протилежної сторони, яка б могла визнати (або спростувати) обставини, які повідомив ініціатор судового процесу. Тому у справах про визнання спадщини відумерлою науковці вказують на необхідність проведення попереднього судового засідання [42, с. 56], оскільки саме така процесуальна форма створює реальні передумови для вчинення цілого комплексу дій, здійснення яких у інший спосіб є досить складним [43, с. 68].

Так, наприклад, складність спадкових справ загалом та досліджуваної зокрема пов'язана не в останню чергу із застосуванням положень щодо дії норм спадкового права в часі [44, с. 31]. Для досліджуваної категорії справ це особливо актуально, зважаючи на те, що органи МС нерідко починають процес визнання спадщини відумерлою, коли з моменту смерті спадкодавця минає не один рік, як це передбачено ЦК України, а десятиріччя [18, с. 75–76]. А отже, суду на етапі підготовки справи до судового розгляду потрібно, насамперед, здійснити правову кваліфікацію конкретного правовідношення та визначити, які норми права діяли на час відкриття спадщини та повинні бути застосовані [45].

Зокрема, якщо спадщина відкрилася до вступу в дію чинного ЦПК України, то спадкоємець міг набути право на спадщину на підставі ч. 1 ст. 549 ЦК УРСР, якщо він фактично вступив в управління або володіння спадковим майном, тому сама по собі відсутність заяви про прийняття спадщини в такій справі не може вважатися достатньою підставою для висновку, що спадкоємець не прийняв спадщину та її можна визнавати відумерлою [46]. Для перевірки цього факту очевидною є потреба в залученні та-

кого спадкоємця як заінтересованої особи для дачі пояснень з цього приводу. А отримати такі пояснення суд може тільки в порядку підготовчого судового засідання¹⁷.

На нашу думку, у всіх випадках, коли буде виявлено спадкоємців, що не здійснили активних дій по відмові від спадщини, слід залучати останніх як заінтересованих осіб та з'ясувати в них причини неприйняття спадщини, щоб виключити наявність спору про право та уникнути в подальшому потенційного позову від таких спадкоємців про визначення додаткового строку для прийняття спадщини, що дуже часто має місце на практиці [47; 48; 49; 50; 51; 52].

Також проведення попереднього судового засідання є потрібним суду для з'ясування складу осіб, які повинні брати участь у справі у випадку, коли на спадщину претендують кілька ТГ (за відсутності між ними спору про право).

А особливо актуальною є ретельна підготовка з попередньою перевіркою наявності оригіналів відповідних документів повинна бути у справах, що ініціюються кредиторами спадкодавця, зважаючи на неспроможність померлої особи заперечити чи спростувати такі вимоги кредитора [18, с. 79–81].

Ще одним завданням, що стоїть перед судом під час підготовки справи до судового розгляду, є визначення складу учасників процесу та забезпечення їх явки. На жаль, чинний ЦПК України не конкретизує, хто саме може бути заінтересованою особою в цій категорії справ, а отже, не врегульовано, кого слід проінформувати про відкрите провадження і яким чином це повинно бути зроблено. Практика свідчить, що суди, як правило, як заінтересовані особи залучають нотаріусів, рідше — відділи ДРАЦСу, інші структурні підрозділи органів юстиції. А у випадках, коли заявником виступає не орган МС, то відповідний представник ТГ обов'язково залучається судом до участі у справі за правилом ст. 1277 ЦК України. Крім того, заінтересованими особами можуть також виступати співвласники спадкового майна, відказоодержувачі, сервітуарії [53, с. 783–984], боржники спадкодавця, особи, у яких зберігаються речі спадкодавця або які претендують на речі, що знаходилися у спадкодавця на праві володіння або користування [54, с. 752; 55, с. 125], а також, як нами вказувалося вище, особи, які є потенційними спадкоємцями, спадкоємці, які пропустили строк для прийняття спадщини, та інші [56, с. 54].

Зауважимо, що упущення під час підготовки цивільних справ до судового розгляду часто призводять до того, що розгляд окремих справ неодноразово відкладається або в судових засіданнях оголошуються чисельні перерви, що негативно відображається на оперативності правосуддя в цілому. Це вкотре підтверджує, що ефективність правосуддя в цивільних

¹⁷ Заява такої особи про намір у судовому порядку претендувати на спадщину свідчить про наявність спору про право. І, навпаки, якщо спадкоємець у своїх поясненнях зазначає, що не бажає успадкувати спадщину, то це слугуватиме додатковим доказом неприйняття спадщини та підставності визнання її відумерлою.

справах значною мірою залежить від якості підготовки конкретної цивільної справи до судового розгляду [40, с. 60]. А зважаючи на суспільну значимість справ про визнання спадщини відумерлою, вбачається, що суди повинні ставитися до підготовки таких справ до судового розгляду особливо відповідально та проводити її у формі попереднього судового засідання.

Зважаючи на вищевказане, дещо критично сприймається зміст ст. 337 ЦПК України, з якого випливає, що судовий розгляд справ про визнання спадщини відумерлою повинен здійснюватися з обов'язковою участю заявника та з неодмінним інформуванням усіх заінтересованих осіб. На нашу думку, акцент повинен бути зміщений на необхідність присутності означених суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин у попередньому судовому засіданні. Це дозволить уникнути випадків, коли про наявність спору про право суд дізнається у судовому засіданні на стадії судового розгляду.

За результатами розгляду у випадку, якщо буде встановлено, що спадкоємців немає або вони наявні, але спадщину не прийняли і не будуть приймати у зв'язку з тим, що їх усунено від права на спадкування або вони відмовилися від її прийняття¹⁸, суд ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою. За цієї умови в рішенні суду повинно бути конкретизовано склад відумерлої спадщини. ТГ, яка стала власником відумерлого майна, зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені щодо відшкодування майнової шкоди (збитків) та моральної шкоди, яка була завдана спадкодавцем. Але ці питання вирішуються вже в позасудовому порядку або за правилами позовного провадження.

Проведений нами аналіз дозволяє сформулювати такі **висновки**:

1. Зважаючи на мету інституту відумерлої спадщини, а також зміст норми ч. 4 ст. 1277 ЦК України, вважаємо, що є необхідність внесення змін у чинні акти законодавства в частині поширення на справи про визнання спадщини відумерлою правил виключної підсудності. Зокрема, пропонуємо ст. 334 ЦПК України викласти в такій редакції:

«1. Заява про визнання спадщини відумерлою подається до суду за місцем знаходження територіальної громади, що може стати власником відумерлого майна.

Якщо майно, яке входить до складу спадщини, знаходиться на території кількох територіальних громад, їх спільна заява подається за місцезнаходженням майна, вартість якого є найвищою.

2. Заяви кредиторів спадкодавця про визнання спадщини відумерлою подаються до суду за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини.

3. Заяви власників або користувачів суміжних земельних ділянок подаються за місцезнаходженням таких земельних ділянок сільськогосподарського призначення».

¹⁸ На нашу думку, заява потенційного спадкоємця про небажання отримати спадщину, зроблена суду, зроблена при наданні пояснень, повинна кваліфікуватися як відмова від спадщини.

2. Враховуючи суспільне значення питань, що вирішуються під час провадження у справах про визнання спадщини відумерлою, пропонується надати суду повноваження щодо витребування з Єдиного державного демографічного реєстру інформації, необхідної для здійснення правосуддя. Також вважаємо за доцільне закріпити на законодавчому рівні можливості осіб, уповноважених ініціювати судове провадження у справах про визнання спадщини відумерлою, безоплатно отримувати інформацію з відповідного реєстру щодо особи, чие майно залишилось неуспадкованим, з метою перевірки інформації про наявність/відсутність спадкоємців. Зокрема, пропонуємо доповнити ст. 11 Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» частиною сьомою такого змісту:

«7. На безоплатне отримання інформації з Реєстру мають право: суди (судді), нотаріуси та інші органи державної влади (посадові особи), органи місцевого самоврядування (посадові особи), якщо запит зроблено у зв'язку із здійсненням ними повноважень, визначених актами законодавства;

кредитори спадкодавця, власники або користувачі земельних ділянок, суміжних із земельною ділянкою сільськогосподарського призначення спадкодавця, у зв'язку з поданням заяви про визнання спадщини відумерлою, на підставі документа, що підтверджує факт смерті заповідача/спадкодавця».

3. Пропонуємо звільнення від сплати судового збору за подання заяви про визнання спадщини відумерлою у всіх інстанціях поширити на всіх заявників у досліджуваній категорії справ. У зв'язку з цим, пропонуємо закріпити відповідне правило в законодавстві, доповнивши ч. 1 ст. 5 Закону України «Про судовий збір» пунктом 15¹ у такій редакції:

«1. Від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються: ...

15¹) органи місцевого самоврядування, кредитори спадкодавця, власники або користувачі земельних ділянок, суміжних із земельною ділянкою сільськогосподарського призначення спадкодавця — за подання заяви про визнання спадщини відумерлою; »

4. Пред'явлення заяви про визнання спадщини відумерлою до спливу строку, визначеного у ч. 2 ст. 1277 ЦК України, свідчить про тимчасову дефектність юридичного складу. Тому відмова у прийнятті відповідної заяви судом, як це передбачено нормою ст. 336 ЦПК України, є безпідставною. З метою збереження за заявником можливості повторного звернення до суду після усунення обставини, що стали підставою для повернення заяви, вбачається доцільним застосування до такої ситуації механізму повернення заяви. З цією метою пропонується ст. 336 ЦПК України викласти в такій редакції:

«1. Суд постановляє ухвалу про повернення заяви про визнання спадщини відумерлою, якщо таку заяву подано до закінчення одного року з часу відкриття спадщини».

5. У всіх випадках, коли буде виявлено спадкоємців, що не здійснили активних дій щодо відмови від спадщини, вбачається доцільним залучати останніх як заінтересованих осіб та з'ясовувати в них причини неприйняття спадщини. Це запобігатиме в подальшому виникненню спору про право.

Підводячи підсумки, слід констатувати, що окресленими питаннями не вичерпується перелік проблем правозастосування інституту відумерлої спадщини. Деякі з них настільки складні та неоднозначні, що потребують окремого ґрунтового дослідження. Серед таких проблем можна назвати:

— доцільність розширення повноважень нотаріусів щодо розшуку об'єктів спадщини та спадкоємців (в т.ч. у випадках виявлення підстав для визнання спадщини відумерлою);

— питання визначення оптимального строку, що повинен сплинути з моменту відкриття спадщини для підставності ініціювання відповідного судового провадження;

— проблематика відповідальності органів МС як представників ТГ за невиконання (несвоєчасне виконання) обов'язку із вжиття заходів щодо переведення неспадкового майна в комунальну власність;

— питання запровадження дієвих способів виявлення та обліку неуспадкованого майна, а також його охорони та ефективного використання впродовж періоду «безхазяйності»;

— правовий механізм повернення відумерлої спадщини спадкоємцям за наявності підстав для цього;

— алгоритми обрахунку грошового еквіваленту вартості неуспадкованого майна або прибутку від його використання, а також визначення обов'язкової частки, що повинна залишатися у ТГ після виконання обов'язків перед кредиторами спадкодавця тощо.

Ці та інші проблеми повинні стати основою для подальших ґрунтовних наукових досліджень.

Завершуючи підготовку статті до публікації в умовах воєнного стану, запровадженого Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022, автори свідомо не торкаються в публікації питань, пов'язаних із відкриття спадщини, спадкуванням, визнанням спадщини відумерлою, які відбулися після початку військових дій на території України. Причини неможливості правового аналізу вказаних питань пов'язані як з неможливістю нині охопити масштаби та коло всіх подібних проблем, так і з відсутністю актів законодавства, роз'яснень правових позицій щодо вирішення проблем. Перепоною цьому може бути й відсутність повноцінної роботи усєї системи державних органів. Звичайно, ці питання в подальшому стануть предметом повноцінних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Звіт судів першої інстанції про розгляд справ у порядку цивільного судочинства за 2020 рік. *Судова влада України*. URL: <https://bit.ly/3t4US1a>.
2. Постанова Вінницького апеляційного суду від 06.06.2020 р. у справі № 136/2021/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3OUXAIy>.
3. Рішення Апеляційного суду Черкаської області від 27.06.2017 р. у справі № 22-ц/793/1410/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3zO8QJb>.
4. Рішення Апеляційного суду Черкаської області 25.07.2017 р. у справі № 22-ц/793/1362/17. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3Jo1aRg>.
5. Постанова Апеляційного суду Херсонської області від 05.09.2018 р. у справі № 2-о-97/11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3oSKOXb>.
6. Постанова Херсонського апеляційного суду від 05.06.2019 р. у справі № 2-о-239/10. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3Q87TBz>.
7. Рішення Апеляційного суду Донецької області 13.09.2017 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3zMdd7N>.
8. Рішення Апеляційного суду Донецької області від 15.11.2017 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3ORLw1q>.
9. Рішення Апеляційного суду Херсонської області від 21.11.2017 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3zsaVsY>.
10. Постанова Херсонського апеляційного суду від 02.12.2020 р. у справі № 2-о-61/12. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3OMz82N>.
11. *Болокан І. В.* Правове регулювання особливостей розгляду судами справ про визнання спадщини відумерлою. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*. 2010. № 2. С. 130–135.
12. Рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 03.10.2018 р. у справі № 642/900/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3HoKmaa>.
13. *Данилова І. О.* Правові аспекти спадкування за законом нерухомого майна нерезидентами. *Інформація і право*. 2016. № 2 (17). С. 158–166. URL: <https://bit.ly/3cSI1ux>.
14. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 р. № 2709–IV. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/3wjYUCR>.
15. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя. Схв. Рішенням Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://bit.ly/3Bzw6vT>.
16. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України. Закон України 15.04.2014 р. № 1207–VII. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <http://bit.ly/2SJ9mSc>.

17. Оформлення спадкових прав на майно, яке знаходиться на тимчасово окупованій території України. *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)*. URL: <https://bit.ly/3vxscqA>.
18. *Бондаренко-Зелінська Н., Бориславська М., Трач О.* Суб'єкти права на звернення до суду у справах про визнання спадщини відумерлою. *Університетські наукові записки*. 2021. № 2 (80). С. 70–94. <https://doi.org/10.37491/UNZ.80.7>.
19. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296/5. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/3o5z5nf>.
20. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини. Наказ Міністерства внутрішніх справ та Міністерства охорони здоров'я України, Генеральною прокуратурою від 29.09.2017 р. № 807/1193/279. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/3qWBVOi>.
21. Щодо порядку отримання інформації зі Спадкового реєстру органами місцевого самоврядування для визнання спадщини відумерлою. Лист-роз'яснення Міністерства юстиції України від 13.08.2018 р. № 9053/8.3.1/32-18. *Міністерство юстиції України*. URL: <https://bit.ly/3BAVhux>.
22. Про затвердження Порядку ведення Державного реєстру актів цивільного стану громадян. Постанова Кабінету міністрів України від 22.08.2007 р. № 1064. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/3nNp3an>.
23. *Бондаренко-Зелінська Н., Бориславська М., Трач О.* Передумови виникнення процесуальних правовідносин щодо визнання спадщини відумерлою. *Університетські наукові записки*. 2021. № 5 (83). С. 39–61. <https://doi.org/10.37491/UNZ.83.4>.
24. Постанова Верховного Суду від 04.04.2018 р. у справі № 233/6868/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3SIIWF2>.
25. Постанова Верховного Суду від 30.05.2018 р. у справі № 753/21722/13-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3BACN00>.
26. Постанова Верховного Суду від 03.10.2019 р. у справі № 757/28103/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3blc9OW>.
27. Постанова Верховного Суду від 19.12.2018 р. у справі № 372/2383/16-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3zNN2xl>.
28. Постанова Верховного Суду від 31.03.2021 р. у справі № 638/1604/19-ц. *ipLex*. URL: <https://bit.ly/3BCVVLB>.
29. Про державну реєстрацію актів цивільного стану. Закон України від 01.07.2010 р. № 2398–VI. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL: <https://bit.ly/2MQL6OX>.
30. *Рожкова М. А.* Юридические факты гражданского и процессуального права: соглашения о защите прав и процессуальные соглашения. Москва : Статут, 2009. 332 с.
31. *Черногор Н. В.* Строки та терміни у спадковому праві України. Автореф. ... дис. канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2011. 20 с. *eNUOLAIR. Electronic National University Odessa Law Academy institutional repository*. URL: <https://bit.ly/3d0QAnE>.

32. Панченко С. С. Правова природа строку в цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2015. № 55. С. 87–97. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського НАН України. URL: <https://bit.ly/3d29DO5>.
33. Гуйван П. Д. Теоретичні питання строків у приватному праві. Харків : Право, 2014. 632 с.
34. Коструба А. В. Системний підхід до класифікації правоприпиняючих юридичних фактів в механізмі правоприпинення. *Актуальні проблеми приватного права*. Зб. наук. пр. до 85-річчя з дня народження і 55-річчя науково-педагогічної та громадської діяльності Володимира Луця. Тернопіль : Підручники і посібники, 2018. С. 227–248. *Науководослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака*. URL: <https://bit.ly/3zhC7uw>.
35. Вахонєва Т. М. Строки (терміни) у цивільному праві. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2005. 18 с.
36. Евтых Р. А. Понятие и значение сроков в гражданском праве. *Научный журнал КубГАУ. Юридические науки*. 2015. № 106 (02). С. 842–852. URL: <https://bit.ly/3bnSGwU>.
37. Завальний А. М. Методологічні та теоретичні основи пізнання юридичних фактів. Київ : Вид-во Європейського університету, 2011. 95 с. *Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ*. URL: <https://bit.ly/3QgIFR3>.
38. Процедура визнання спадщини відумерлою можуть прискорити. *Газета «Закон і Бізнес»*. URL: <https://bit.ly/3BzF1Mw>.
39. Бичкова С. С. Чи може суд відмовити у прийнятті заяви про визнання спадщини відумерлою? *Електронний репозитарій Національної академії внутрішніх справ*. URL: <https://bit.ly/3vxhGbU>.
40. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Оптимізація підготовки цивільних справ до судового розгляду як складові наближення процесуального законодавства України до європейських стандартів судочинства. *Форум права*. 2009. № 1. С. 56–62. URL: <https://bit.ly/3vsVek8>.
41. Бондаренко-Зелінська Н. Л. Підготовка цивільних справ до судового розгляду. Харків : Харків юридичний, 2009. 188 с.
42. Грабовська О. О. Провадження у справі до судового розгляду: проблеми теорії та судової практики. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. 2009. Вип. 46. С. 311–315.
43. Іванченко О. П. Мета та завдання попереднього судового засідання як елементу підготовки цивільної справи до судового розгляду. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. Число 3. С. 27–32. URL: <https://bit.ly/3AoK5ny>.
44. Новосад А. С., Момот А. І. Особливості розгляду справ про визнання спадщини відумерлою. *Науковий юридичний журнал*. 2018. № 6. С. 30–34. URL: <https://bit.ly/3Q2DT9E>.
45. Постанова Другої судової палати Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 21.10.2019 р. у справі № 671/1153/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3BznNQX>.
46. Ухвала Колегії суддів судової палати у цивільних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 14.03.2012 р. у справі № 6-3859св11. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3zoE3S6>.

47. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 06.11.2013 р. у справі № 6-27887св13. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3znD9oM>.
48. Рішення Гошанського районного суду Рівненської області від 26.08.2014 р. у справі № 557/1041/14-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3smgWoH>.
49. Рішення Шевченківського районного суду м. Чернівці від 09.06.2021 р. у справі № 727/3639/2. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3Jn9DnG>.
50. Рішення Теплицького районного суду Вінницької області від 20.10.2020 р. у справі № 144/492/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/35vMuQ0>.
51. Рішення Ізюмський міськрайонний суд Харківської області 03.02.2021 р. у справі № 623/4547/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3QepGGu>.
52. Рішення Ізюмський міськрайонний суд Харківської області 01.07.2021 р. у справі № 623/1767/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://bit.ly/3vwt7jU>.
53. Курс цивільного процесу / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
54. Фурса С. Я., Фурса С. І., Щербак С. В. Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2-х т. / за заг. ред. С. Я. Фурси. Київ : Вид. Фурса С. Я.; КНТ, 2006. Т. 1. 912 с.
55. Кухарев О. Є. Визнання спадщини відумерлою: окремі питання правозастосування. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2013. № 4 (13). С. 119–128.
56. Бичкова С. С. Процесуальний порядок визнання спадщини відумерлою. *Приватне право і підприємництво*. 2015. Вип. 14. С. 51–55.

Надійшла до редакції 12.04.2022
Рекомендовано до друку 20.06.2022

Nadiia BONDARENKO-ZELINSKA,
Maryna BORYSLAVSKA,
Oksana TRACH

Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

Procedural Aspects of the Recognition of Inheritance as Escheat

The article aims to analyse the procedural aspects of recognizing the inheritance as escheat, primarily the content of the application for recognition of the inheritance as escheat, the peculiarities of submitting it to the court (including the issue of jurisdiction) and the availability of conditions for opening proceedings in the case. It is established that an obligatory element of the legal composition, which should exist at the time of the applicant's request with a properly completed statement to the court, is the completion of the annual period from the moment the inheritance is opened. The peculiarities of determining the place of discovery of the inheritance are analysed if the last place of residence of the testator was the territory of another country or the temporarily occupied territories of Ukraine. The need to extend to cases on the recognition of inheritance as escheat the rules of exclusive jurisdiction and make appropriate changes to civil procedure legislation are proved. The need to provide the court with the authority to request information necessary for the implementation of justice from the Unified State Demographic Register is justified. It is proposed to set in the legislation of Ukraine

opportunities for providing information from the Unified State Demographic Register at no cost. The right to access information from the specified register should be guaranteed to applicants in cases of recognition of inheritance as escheat. Among such persons should be both local governments and other applicants. It is found out that such information is necessary to establish and search for possible heirs, on which the content of the decision made by the court in the case of recognizing the inheritance as escheat depends. The issue of informing the testator's creditors about the owners of the property, which is recognized as an embezzlement in the event of the acquisition of such property by several territorial communities, is investigated. The need to exempt all applicants in the investigated category of cases in all courts from paying the court fee for filing an application for recognition of inheritance as escheat is proven. The legal consequences of the application for recognition of an inheritance as escheat before the expiration of the period of one year from the date of the opening of the inheritance and after the expiration of such a period are analysed. It is established that the content of the court decision in the case of recognizing the inheritance as escheat depends on the fact of the absence of heirs confirmed by evidence or their failure to accept the inheritance. The lack of such information prevents the satisfaction of the application for recognition of the inheritance as escheat.

Keywords: *inheritance, testator, heir, hereditary right, escheat of inheritance, escheat, applicant, territorial community, local self-government body, recognition of inheritance as escheat, civil procedural legal relationship, application, separate proceedings.*